

نقدی بر کتاب سرگذشت کتابخانه‌ها در ایران

مینا افشار^۱، رضوان اجاقی^۲

چکیده

محمدنیا سماکوش مرتضی، اشرفی ریزی حسن، محمدی حسین. سرگذشت کتابخانه‌ها در ایران. تهران: کتابدار، ۱۳۹۰. ۲۵۸ ص. شابک: ۹۷-۹۷-۵۴۸۹-۶۰۰-۹۷۸. قیمت: ۵۰۰۰ تومان.

واژه‌های کلیدی: نقد کتاب؛ کتابخانه‌ها

نوع مقاله: نقد کتاب

دریافت مقاله: ۹۰/۷/۱۷

اصلاح نهایی: ۹۱/۳/۴

پذیرش مقاله: ۹۱/۳/۸

ارجاع: افشار مینا، اجاقی رضوان. نقدی بر کتاب سرگذشت کتابخانه‌ها در ایران. مدیریت اطلاعات سلامت ۱۳۹۱؛ ۹(۴): ۶۰۷-۶۰۲.

مقدمه

کتاب را به دلیل جبران کم‌لطفی‌هایی که برخی محققان داخلی و خارجی نسبت به سرگذشت کتابخانه‌های ایران روا داشته‌اند، نوشته است؛ چرا که همگان بر این باور هستند که الواح گلی کشف شده در بین‌النهرین، قدیمی‌ترین نوشته و پیشینه در زمینه‌ی کتاب و کتابداری مصریان و سومریان است؛ در حالی که در هیچ یک از منابع و متون تاریخی نامی از کتاب و کتابخانه‌های آن‌ها برده نشده است. نویسندگان اظهار می‌دارند، مخاطبان این کتاب دانشجویان رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی بوده و بیان می‌دارند که می‌تواند به عنوان منبع مناسبی برای درس کتابخانه و کتابداری در دانشگاه‌ها ارایه شود.

پژوهش تاریخی، فهرست زمانی حوادث نیست، بلکه سند صادق و کاملی است که اشخاص، حوادث و موضوعات مختلف را در زمان و مکان معین بررسی می‌کند (۱). انسان از گذشته برای درک حال و به عنوان چراغی برای حرکت به جلو استفاده می‌کند. با پیشینه‌های گذشته، انسان می‌تواند با درجه‌ای از اطمینان، آینده را به طور تقریبی پیش‌بینی کرده و بر اساس اطلاعات کسب شده‌ی گذشته، راه‌های مناسبی انتخاب کند که موجب تصمیم‌گیری صحیح می‌شوند. هر طرح پژوهشی زمانی موفق است که پیوند با گذشته و نگاهی به گذشته داشته باشد. بدیهی است هر چه پیوند به گذشته‌ی یک حوزه‌ی پژوهشی مستحکم‌تر و نگاه آن به آینده واقع‌بینانه‌تر باشد، انسجام و اثربخشی پژوهش‌های انجام شده در آن حوزه بیشتر خواهد بود. پژوهش‌های مربوط به کتابخانه، کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز از این قاعده مستثنی نیست و همواره به برقراری پیوندها نیاز است.

درباره‌ی نویسندگان

کتاب سرگذشت کتابخانه‌ها در ایران نوشته‌ی مرتضی محمدنیا سماکوش، دکتر حسن اشرفی و دکتر حسین محمدی می‌باشد.

کتاب «سرگذشت کتابخانه‌ها در ایران» با هدف کمک به پژوهشگران حوزه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی در جهت پیوند مطالعات این رشته با پیشینه‌ی آن است. از دیگر اهداف نگارش کتاب، شناسایی تاریخ غنی پیدایش کتابخانه و کتابداری در ایران می‌باشد. نویسنده بیان می‌کند که این

۱- مربی، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشکده‌ی مدیریت و

اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

۲- کارشناسی ارشد، کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشکده‌ی مدیریت و

اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

(نویسنده‌ی مسؤول)

Email: rezvan_ojaqhi@yahoo.com

باستان در ایران وجود داشته است، خود گواهی بر پیشگامی ایرانیان در پیدایش تمدن می‌باشد. مبحث دیگری که در این فصل گنجانده شده، درباره‌ی علوم و دانش مربوط به ایرانیان است. علومی مانند پزشکی، نجوم، نقاشی، فلسفه، اخلاقیات و ادبیات که ریشه در شکل‌گیری تمدن ایران دارد، نشان از پیشینه‌ی غنی ما است. صفحات پایانی فصل به ذکر نمونه‌هایی از کتاب‌های ایران باستان که از گزند روزگار محفوظ مانده، اختصاص دارد. خواندن این صفحات چنان اطلاعات مطلوب و جذابی را منتقل می‌کند که بر خلاف مطالب حجیم صفحات قبلی اشتیاق خواننده را برای پرداختن به ادامه‌ی کتاب برمی‌انگیزد.

فصل دوم: عوامل شکل‌گیری کتابخانه‌ها در ایران. روند شکل‌گیری کتابخانه‌ها در هر جامعه با توجه به استعداد آن جامعه در روزآمد و شکوفا کردن توان بالقوه‌ی خود، متفاوت است. در ایران همواره فرهنگ و تمدن غنی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار، حتی بر اقوام مهاجم بوده است. پادشاهان و وزیران، دین و مظاهر دینی، سرگرمی و تفریح، دسترس‌پذیر کردن اطلاعات و آگاهی برای جامعه مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری کتابخانه‌ها در ایران ذکر شده است. ذکر اسامی افراد تأثیرگذار، کتاب‌ها و اسناد معتبر از جمله مطالبی است که در بازگویی تاریخ به بالا بردن اطلاعات تاریخی و پراهمیت خواننده کمک بسیاری می‌کند.

فصل سوم: مهم‌ترین کتابخانه‌های ایران از باستان تا ظهور اسلام. فصل بسیار مفصلی می‌باشد که با این عنوان آورده شده است. ذکر کتابخانه‌های تاریخی و مهم ایران در سیر تاریخی، از پیدایش تا عصر حاضر، مطالب این فصل را تشکیل می‌دهد که بسیار گسترده‌تر از عنوان آن است. فصل با خلاصه‌ای از کتابخانه‌های تمدن‌های غیر ایرانی مانند کتابخانه‌های قبل از ماد آغاز می‌شود و در ادامه به تشریح این سه دوره به تفصیل پرداخته شده است.

کتابخانه در ایران باستان تا ظهور اسلام (پیدایش). کتابخانه در بعد از اسلام تا دوره‌ی صفویه (نابودی و تولد دوباره). کتابخانه از صفویه تا عصر حاضر (شکوفایی و

مرتضی محمدنیا سماکوش کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی (گرایش مدیریت فن‌آوری اطلاعات) بوده و در حال حاضر مدرس دانشگاه پیام نور تاکستان می‌باشد. وی در پیشینه‌ی تحقیقاتی خود بیش از ۱۰ عنوان مقاله در زمینه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی دارد. او در زمینه‌ی کتاب مورد نقد حاضر نیز کتابی دیگر با عنوان «کتاب و کتابخانه‌ها در ایران باستان» در دست چاپ دارد.

حسن اشرفی ریزی دکترای تخصصی خود را از دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران اخذ نموده است. وی در حوزه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی دارای بیش از ۶۰ عنوان کتاب، مقاله و طرح تحقیقاتی می‌باشد. در حال حاضر عضو هیأت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان و نیز سرپرست مرکز تحقیقات فن‌آوری اطلاعات در علوم سلامت می‌باشد.

حسین محمدی دانش آموخته‌ی دکترای تخصصی در رشته‌ی تاریخ باستان از دانشگاه پونا کشور هندوستان می‌باشد. وی در پیشینه‌ی پژوهشی خود عناوین متعددی مقاله و کتاب در زمینه‌ی تاریخ دارد. در حال حاضر عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت معلم تهران و مدرس دانشگاه علمی و کاربردی می‌باشد.

محورهای اصلی اثر

کتاب حاضر دارای چهار فصل می‌باشد.

فصل اول: خط، زبان، دانش و کتاب در ایران باستان. مردم یک جامعه قبل از شکل‌گیری کتابخانه در آن، باید سواد داشته باشند، خط و نوشتن بدانند، با علوم آشنا باشند و از همه مهم‌تر کتاب یا منابع مکتوبی داشته باشند که قوام‌بخش کتابخانه‌ها است. این فصل با تاریخ پیدایش خط در قالب مستندات تاریخی آغاز گردیده و سپس به ذکر پیشینه‌ی ظهور کتابخانه‌ها در طی قرون متوالی پرداخته است. آموزش و پرورش به عنوان یکی از عوامل مؤثر بر کتابخانه‌ها اشاره شده و به تفصیل تاریخچه‌ی آن از دوران باستان تاکنون آورده شده است. این که چگونه تعلیم و تربیت از دوره‌های

کشور می‌باشد. علاوه بر آن شرح مطالب به تفصیل به غنای منبع کمک کرده است (۲).

دیگر کتابی که در زمینه‌ی تاریخچه کتابخانه‌ها تألیف گردیده از رکن‌الدین همایون‌فرخ با عنوان «تاریخ کتابخانه‌های ایران و کتابخانه‌های عمومی» می‌باشد که در سال ۱۳۴۴ در دو جلد منتشر شده است. در اغلب کتاب‌ها و مقاله‌هایی که به تاریخچه‌ی کتابخانه‌ها پرداخته‌اند، به کتاب مذکور استناد صورت گرفته است. همایون‌فرخ به طور عمده به سرگذشت کتابخانه‌های ایران پس از اسلام اشاره می‌کند. اغلب موارد دقیق و مستند توضیح داده شده است و بخش اعظمی را نیز به ایجاد کتابخانه‌های عمومی در کشور طی سال‌های دهه‌ی ۳۰ اختصاص داده و در جدولی سال تأسیس آن‌ها را به همراه سایر مشخصات ارایه نموده است. البته کتاب حاضر به لحاظ استفاده از منابع متعدد و معتبر و همچنین پرداختن به سرگذشت کتابخانه‌ها پس از سال ۱۳۴۴ دارای مزیت می‌باشد (۳).

بررسی محتوایی و ساختاری اثر

در این بخش به بررسی ساختاری و محتوایی اثر پرداخته می‌شود.

ویژگی‌های مهم اثر

- در نگاه اول رنگ‌آمیزی روی جلد، بدون تأمل نشر کتابدار را یادآوری می‌کند که هدف حرفه‌ای ناشر به خوبی در آن آشکار است.

- نشر کتابدار از جمله ناشران مشهور و معتبر در زمینه‌ی چاپ کتاب‌های علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌باشد. انتشار کتاب توسط ناشری که در همان زمینه‌ی موضوعی کتاب کار می‌کند، یکی از ملاک‌های اعتبار کتاب محسوب می‌شود.

- عنوان کتاب ساده و بی‌تکلف انتخاب شده است و به طور دقیق آن چه را که در خود از نظر بازه‌ی زمانی و مکانی گنجانده است، بیان می‌کند: «سرگذشت کتابخانه‌ها در ایران».

- در صفحه‌ی عنوان و پشت صفحه‌ی عنوان اطلاعات لازم بر طبق استانداردها آمده است. به این ترتیب که در

فن‌آوری‌های جدید). در هر مبحث پس از ذکر نام کتابخانه، به ذکر نام شخص، سلسله‌ی مؤسس، سرزمین آن و نحوه و دلیل تأسیس کتابخانه بر طبق مستندات تاریخی اشاره شده است. در مبحث کتابخانه‌ها در عصر حاضر اطلاعات بسیار مفیدی نیز درباره‌ی تاریخچه‌ی کتابخانه‌ی مجلس شورای اسلامی و کتابخانه‌ی ملی علاوه بر دیگر کتابخانه‌های موجود آورده شده است.

فصل چهارم: تحلیلی بر سیر تاریخی انواع کتابخانه‌ها در ایران. خواننده پس از عبور از سه فصل بسیار طولانی به فصلی در ۱۲ صفحه می‌رسد که در ابتدای آن خلاصه‌ای بسیار موجز از فصول پیشین آمده است. نتیجه‌گیری و پیشنهادات در چند صفحه‌ی پایانی کتاب آمده است. در میان پیشنهادات موضوع قابل توجهی مطرح شده است. "برگزاری سمینارها برای جمع‌آوری عقاید سایر مورخان، دانشمندان، کتابداران، باستان‌شناسان و همه‌ی علاقمندان درباره‌ی کتابخانه‌های تاریخی ایران" یکی از پیشنهاداتی است که نویسنده به آن اشاره‌ای داشته است. توجه به این مطلب می‌تواند در غنی‌تر کردن پیشینه‌ی علم کتابداری و اطلاع‌رسانی تأثیر بسزایی داشته باشد.

مقایسه‌ی اثر با آثار مشابه

به نظر می‌رسد کتاب حاضر تنها کتابی است که به این شکل تنها به سرگذشت کتابخانه‌ها در ایران می‌پردازد. در آثار پیشین تاریخچه‌ی کتاب و کتابداری به طور کلی بررسی گردیده است. برای مثال در کتاب «کتابخانه و کتابداری» نوشته‌ی علی مزینانی، سال ۱۳۷۹ در ۱۲ فصل به اصول اولیه، تاریخچه‌های کتابخانه‌های جهان و ایران، انواع کتابخانه‌ها و خدمات فنی و عمومی کتابخانه‌ها پرداخته شده است. البته کتاب مذکور در فصل ۶ سیر تحول کتابخانه‌ها در ایران را در ۴۰ صفحه بیان می‌کند، ولی از آن جا که هدف اصلی کتاب تمرکز بر این مطلب نیست، این بخش جامع و مختصر است. مزیت کتاب حاضر نسبت به کتاب علی مزینانی، پرداختن به اطلاعات محض تاریخی کتابخانه‌های

با کتاب و کتابخانه انس و الفتی داشت، ولی فرزندانش به خاطر تربیت ایرانی کاملاً بر عکس پدر عاشق کتاب و کتابخانه بودند».

- مستندات تاریخی ذکر شده در کتاب، بر خلاف محدودیت‌ها، از منابع و متون بسیار معتبر و شناخته شده انتخاب شده‌اند. مانند دایرةالمعارف تشیع و لغت‌نامه‌ی دهخدا.
- پانویس‌ها، معادل و معنی پاره‌ای از کلمات با وجود اندک بودن، به صورت صحیح درج شده است. مانند: فصل سوم، صفحه‌ی ۱۴۲، پاراگراف آخر، خط ۵: تتودوروس (Theodrus).

- استناددهی و رعایت امانت در پژوهش از ضریب بسیار بالایی در این کتاب بهره‌مند می‌باشد. شیوه‌ی استناددهی اثر درون‌متنی است. مانند فصل سوم، صفحه‌ی ۱۰۲، پاراگراف آخر، خط آخر: (ابن ندیم، ۱۳۶۶: ۴۳۶).

نارسیایی‌ها و کاستی‌های اثر

- طراحی روی جلد تا حدودی کلیشه‌ای انتخاب شده و تصویر گویای محتوای غنی کتاب نیست. شایسته است تصویر مناسبی که گویای سیر تحول کتابخانه‌ها و یا نشانگر یک کتابخانه‌ی باستانی باشد برای روی جلد در نظر گرفته شود.

- کمبود عنوان کتاب به انگلیسی و شرح مختصری از متن کتاب و نویسنده در پشت جلد کتاب احساس می‌شود.

- با وجود انتخاب جنس مناسب جلد کتاب، صحافی آن استحکام لازم را برای دوام کتاب ندارد.

- کاغذ از کیفیت مطلوبی برخوردار نیست. بهترین کاغذ برای چاپ کتاب، کاغذی است که نوشتار صفحات از دو طرف مشخص نباشند تا چشم را دچار خستگی نکند.

- اشتباهات تایپی در متن فراوان به چشم می‌خورد.

عدم رعایت فاصله مانند: فصل اول، صفحه‌ی ۲۴، پاراگراف آخر، خط ۲ و ۳: رستنی‌ها است به جای رستنی‌ها است، مدارا است به جای مدارا است.

فصل اول، صفحه‌ی ۳۰، پاراگراف ۱، خط ۲: به یقیناً به جای به یقین.

صفحه‌ی عنوان، عنوان کامل اثر، اطلاعات مربوط به نویسندگان، ناشر به همراه لوگوی ناشر، محل نشر و تاریخ نشر آمده است. در پشت صفحه‌ی عنوان، در قسمت اول صفحه، شناسنامه‌ی کامل اثر در قالب فهرست‌نویسی فیپا درج شده و در قسمت دوم صفحه، اطلاعات مربوط به ناشر، نشانی ناشر، شمارگان، نوبت چاپ، قیمت و دیگر اطلاعات لازم آمده است.

- شیوه‌ی بیان مطالب و ترتیب فصل‌ها باید به گونه‌ای باشد که مطلب هر فصل با مطالب فصل‌های قبل و بعد از آن ارتباط منطقی داشته باشد (۴). فهرست مطالب بسیار مفصل و دقیق با رعایت ترتیب منطقی فصل‌ها نوشته شده است.

- نوع قلم کتاب و رعایت فاصله‌ی مناسب بین سطرها، مرور متن را به راحتی امکان‌پذیر می‌کند.

- با نگاهی به تحصیلات، سوابق و حوزه‌ی پژوهشی نویسندگان اثر می‌توان نتیجه گرفت، نویسندگان کتاب حاضر به حق از تخصص و صلاحیت کافی برای مطرح کردن چنین موضوعی در زمینه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی و نگارش آن برخوردار می‌باشند، به ویژه همکاری نویسنده‌ی متخصص تاریخ به اعتبار اثر می‌افزاید.

- از مهم‌ترین مزایای این کتاب پرداختن نویسنده به موضوعی است که کمتر مورد بررسی محققین این رشته قرار گرفته و دلیلی بر منحصر به فرد بودن اثر است.

- مقدمه‌ای گویا که از ملزومات هر اثر خوب می‌باشد، به قلم نویسنده در آغاز متن کتاب نوشته شده است. نویسنده در آن به تشریح موضوع کتاب، اهداف، شیوه‌ی جمع‌آوری اطلاعات، حدود کار و جایگاه اثر در حوزه‌ی پژوهش‌های مشابه پرداخته است.

- متن اثر در راستای هدف و جامعه‌ی ذکر شده در مقدمه‌ی کتاب نوشته شده است و انتظارات خواننده را برآورده می‌کند.

- متن اثر با توجه به تاریخی بودن نگارش آن از جذابیت خاصی برخوردار است و مستندات تاریخی جمع‌آوری شده دارای نثر دلنشین و شیوایی می‌باشد. مانند فصل دوم، صفحه‌ی ۶۹، پاراگراف ۴، خط ۱۳: «تیمور نه ایرانی بود و نه

شده است؛ به طوری که خواننده را از خواندن این همه مطالب متوالی و حجیم دچار نوعی دلزدگی می‌کند. قرار دادن تصاویر برای درک بهتر و جذاب‌تر کردن متن بسیار مؤثر می‌باشد.

- لازمی درک کتب تاریخی، پانویس‌ها می‌باشند. به دلیل نوع محتوای اثر، با کلمات ناآشنای بسیاری مواجه می‌شویم که بهتر بود نویسنده به منظور توضیح یا آوانگاری، از پانویس‌های بیشتری استفاده می‌کرد. مانند فصل اول، صفحه‌ی ۳۱، پاراگراف ۲، خط هشتم: میل.

- در تألیف یک اثر، جمله‌ها یا پاراگراف‌هایی از نویسنده موجب انسجام مطالب دیگران در بافت کتاب می‌شود. در این کتاب به ندرت در فصل‌های آغازین کتاب قلمی از نویسنده دیده می‌شود؛ به طوری که تا حدودی اثر را از تألیف به گردآوری تبدیل کرده است.

- در برخی بخش‌ها افراط در آرایه‌ی اطلاعات تاریخی رخ داده است؛ به طوری که از موضوع سرگذشت کتابخانه‌ها به وادی تاریخ محض کشیده شده است. مانند فصل سوم، صفحه‌ی ۱۱۰، پاراگراف آخر: کتابخانه‌ی تخت‌جمشید. در این بخش اطلاعات بسیار مفصلی درباره‌ی کوروش کبیر، موقعیت جغرافیایی استان فارس و دلایل ساخت تخت‌جمشید آمده است.

- فصل سوم با عنوان مهم‌ترین کتابخانه‌های ایران از باستان تا ظهور اسلام آمده است. این عنوان گویا و دربرگیرنده‌ی مطالب آمده در فصل نمی‌باشد؛ چرا که در این فصل به این سه دوره به طور مفصل پرداخته شده است: ۱- کتابخانه در ایران باستان تا ظهور اسلام (پیدایش)، ۲- کتابخانه بعد از اسلام تا دوره‌ی صفویه (نابودی و تولد دوباره) و ۳- کتابخانه از صفویه تا عصر حاضر (شکوفایی و فن‌آوری‌های جدید). با تقسیم این فصل در سه فصل متوالی هم دسته‌بندی مطالب در یک دید کلی راحت‌تر به نظر خواهد رسید و هم در حوصله‌ی خواننده خواهد گنجید.

- فصل آخر (فصل چهارم) با عنوان تحلیلی بر سیر تاریخی انواع کتابخانه‌ها در ایران آمده است. زمانی که در متن کتاب با حجم عظیمی از اطلاعات تاریخی درباره‌ی

فصل اول، صفحه‌ی ۳۲، پاراگراف آخر، خط ۷: مامور به جای مأمور.

فصل اول، صفحه‌ی ۴۵، پاراگراف آخر، خط آخر: هیات به جای هیأت.

فصل دوم، صفحه‌ی ۶۷، پاراگراف آخر، خط آخر: مؤبدان به جای موبدان.

فصل سوم، صفحه‌ی ۱۳۷، پاراگراف ۳، خط ۳: اصولاً به جای اصولاً.

فصل چهارم، صفحه‌ی ۲۵۴، پاراگراف آخر، خط ۱۱: کتابخانه‌ها به جای کتابخانه‌ها.

- عدم یکدستی در نگارش کلمات.

مانند فصل اول، صفحه‌ی ۳۱، پاراگراف ۲، خط ۷: سائیس و در فصل اول، صفحه‌ی ۳۲، پاراگراف ۲، بند ۳، خط اول: ساییس.

فصل سوم، صفحه‌ی ۱۳۶، پاراگراف آخر، خط آخر: دینکرت و در فصل اول، صفحه‌ی ۲۵، پاراگراف ۴، خط اول: دینکرد.

- تمام صفحات فصل سوم با سرصفحه‌ی فصل دوم چاپ شده است. عنوان فصل سوم مهم‌ترین کتابخانه‌های ایران از باستان تا ظهور اسلام می‌باشد که باید در تمام صفحات سمت چپ فصل تکرار می‌شد، اما عنوان فصل دوم آمده است.

- کتابی که در حال حاضر برای نقد کردن در دست نویسنده است (نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۰) در کمال شگفتی فاقد صفحات مربوط به فهرست مآخذ می‌باشد.

- مشخص نبودن ویژگی‌های علمی و تجربی و نشانی همکاران نویسنده، خواننده را دچار ابهام می‌کند. بهتر بود در مقدمه یا پیشگفتار درباره‌ی نویسندگان صحبت می‌شد.

- عدم تقطیع کتاب به فصل‌های مناسب و غیر متناسب بودن میزان مطالب هر فصل، اثر را در جایی دچار اطناب و در جایی دیگر دچار ایجازی غیر منتظره کرده است. مانند فصل ۳، صفحات ۸۹-۲۴۵ و فصل ۴، صفحات ۲۵۵-۲۴۷.

- در هر صفحه و پاراگراف مطالب بسیار زیادی گنجانده

پی تحقیق و تفحص، به طور دقیق با هدف آرایه‌ی سرگذشت کتابخانه‌ها تدوین شده است و تلاشی قابل قبول در این حوزه به شمار می‌آید. در حقیقت با نگارش این کتاب منبع به نسبت مناسبی در اختیار دانش‌پژوهان قرار گرفته است. ذکر منابع مستند ادعای نویسنده را در جبران کم‌لطفی برخی محققان نسبت به پیشینه‌ی کتابخانه‌های ایران تا حدود زیادی پوشش داده است.

معدود کتاب‌های موجود در این حوزه هم قدیمی هستند و هم با شرایط چاپ نامطلوب منتشر گردیده‌اند و به طور قطع نیاز به تألیف و جمع‌آوری مطالب مربوط در قالبی جدید محسوس بوده است که این مهم در کتاب «سرگذشت کتابخانه‌ها در ایران» تأمین گردید. می‌توان پیشنهاد داد که بخش‌هایی از این کتاب جهت تدریس دروس مختلف رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی (هم چون تاریخ تحول کتابخانه‌ها، تاریخ تمدن، تاریخ ادبیات ایران و جهان، کتابخانه و کتابداری) و همچنین سایر رشته‌های علوم انسانی که به نوعی مرتبط با موضوعات مطرح شده در کتاب می‌باشند، در نظر گرفته شود. علاوه بر آن خواندن این کتاب نه تنها به دانشجویان رشته‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی و تاریخ توصیه می‌شود، بلکه به همه‌ی افرادی که علاقه به بحث‌های تاریخی به ویژه درباره‌ی ایران دارند نیز پیشنهاد می‌گردد.

در پایان از آن جا که موضوع سرگذشت مفهومی پویا می‌باشد، می‌توان انتظار داشت که در آینده شاهد ویرایش‌های بعدی این کتاب باشیم. امید است نقد حاضر در رفع کاستی‌ها و ارتقای این اثر در چاپ‌های بعدی مؤثر باشد.

کتابخانه‌های ایران مواجه می‌شویم، انتظار می‌رود با بخش تحلیل و نتیجه‌گیری مفصل‌تری روبرو شویم؛ چرا که با توجه به طولانی بودن قدمت تاریخی و عوامل بسیاری که در شکل‌گیری کتابخانه‌ها در ادوار مختلف تأثیرگذار بوده‌اند، به یقین می‌توان با تأملی بیشتر، تحلیل دقیق‌تر و موشکافانه‌ای انجام داد. چنین نتیجه‌گیری مختصری شایسته‌ی چنین کتابی نیست. به نظر می‌رسد در این فصل بیشتر به خلاصه‌بندی مطالب پرداخته شده است تا تحلیل آن‌ها.

- با شنیدن کلمه‌ی سرگذشت در عنوان کتاب، خواننده انتظار دارد تا در مورد وضعیت کنونی کتابخانه‌ها نیز مطالبی را مطالعه کند که به نظر می‌رسد راجع به کتابخانه‌های دیجیتال و نیز سایر انواع خدمات نوین کتابخانه‌ها در کتاب مذکور، اطلاعاتی آرایه نگردیده است.

- اثر فاقد نمایه می‌باشد. وجود نمایه‌نامه در کنار فهرست مطالب می‌تواند در یافتن مطالب به بهترین و سریع‌ترین حالت، کمک کند به ویژه در چنین کتابی که سرشار از اسامی خاص می‌باشد.

- اثر فاقد واژه‌نامه می‌باشد.

نتیجه‌گیری

دانستن پیشینه‌ی کتابخانه‌ها برای کتابداران گریزناپذیر است؛ چرا که از طرفی کسب تجربه‌های ارزشمند و مفید را به دنبال خواهد داشت و از طرف دیگر باعث عبرت گرفتن در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌های آینده خواهد شد. در مجموع می‌توان گفت، اثر حاضر جامع‌ترین کتابی است که در

References

1. Delavar A. The theoretical and practical basis of research in human and social sciences. Tehran, Iran: Roshd Publication; 2005. [In Persian].
2. Mazinani A. Library and Librarianship. Tehran, Iran: Samt Publication; 2000. [In Persian].
3. Rokn-al-din H. The history of Iran libraries and public libraries. Tehran, Iran: Public libraries of Tehran Municipality Publication; 1965. [In Persian].
4. Ashrafi Riza H, Kazemzadeh Z. The principles of book criticism: A guide for librarians, authors, and translators. Tehran, Iran: Chapar Publication; 2010 [In Persian].